

piirin sanoja esitellään ja selitetään tarkasti ja samalla elävästi. Kirsti Aapalan artikkeli morsiusneidon ja sulhaspojan nimityksistä sovittelee yhteen vanhaa ja uutta perinnettä ja antaa kiintoisaa tietoa hääjuhlissa tarpeellisista toimihenkilöistä. Matti Punttilan »Punsasta hyytelöön» herätti arvostelijassa nostalgisia tunteita ja sai samalla kylmät väreet juoksemaan selkäpiissä. Punsahan ei voi Kymenlaaksossa kukaan välttää, vaikka mieli tekisikin.

Useimmat kirjan artikkelit ovat hyvin lyhyitä, vain parin–kolmen sivun mittaisia kuvauksia ajankohtaisista kielikysymyksistä. Deskriptiivisyys näkyy valtaavan alaa preskriptiivisyydeltä kielenhuollon puolella. Sopii vain toivoa, että kuvaamisen lisäksi ongelmia tulevaisuudessakin pyritään ja pystytään myös ratkaisemaan. Monissa kirjoituksissa on kepeän leikkisä sävy. Etenkin slangia käsittelevissä artikkeleissa jo esimerkkiaineisto riittää humoristisen vaihtelun luomiseen.

Vakavimmasta ja tieteellisimmästä päästä on Maija Länsimäen ja Esko Koivusalon kirjoitus »Miksi alikersantti Lehto ja sotamies Honkajoki puhuivat kirjakieltä?». Se osoittaa, että kirjakielellä on funktionsa eikä se totisesti sovi joka paikkaan. Erityisesti kielenhuollon vastustajien kannattaisi lukea Tuomo Tuomen kirjoitus kielenoh-

jailun oikeutuksesta. Tuomen mukaan kielellistä demokratiaa ei saavuteta sillä näennäisen yksinkertaisella tavalla, että jokainen kirjoittaa niin kuin itse haluaa. Jos näin tehtäisiin, kieli hajoaisi sosiaalisten koodien jatkumoksi, jonka ääripäät olisivat hyvin kaukana toisistaan. Koodi paljastaisi armoita käyttäjänsä sosiaalisen taustan.

Vaikka *Sana kiertää* -kokoelmaa ei ole tarkoitettu tieteelliseksi lähdeoteekseksi, siitä tai sen perustana olevista alkuperäisartikkeleista löytää runsaasti uutta tutkimustietoa. Hyviä esimerkkejä ovat Helena Sunin tutkielmat koirasanastosta, Raimo Jussilan kirjoitukset vanhasta kirjakiielestä ja Jaakko Sivulan artikkelit murre sanoista. Lukijan ongelmaksi jää selvittää, mikä on uutta ja mikä vanhaa, mutta jos kirjaa käyntelee vain harrastusmielessä, asialla ei ole sen suurempaa väliä.

Yhdellä istumalla kirjaa ei kannata lukea. Muuten käy niin kuin käy tavallisesti vitsikirjoja lukiessa: mikään ei enää huvita, kun hupia on liikaa. Samojen asioiden toistuminenkin alkaa ärsyttää, jos niihin törmää tiuhaa tahtia. *Sana kiertää* -teoksen anti maistuu parhaalta pieninä annoksina.

KAISA HÄKKINEN

Arolantie 118, 21530 Paimio

PAKINOINTIA KIELIASIOISTA

Erkki Lyytikäinen *Bikindirajaus. Näkökulmia kieleen.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 623. SKS, Helsinki 1995. 227 s. ISBN 951-717-880-8.

Helsingin Sanomien kolumnistina ahkeroinut Erkki Lyytikäinen on pelastanut joukon pakinoitaan vajoamasta kohta unohduksiin julkaisemalla niistä valikoiman *Bikindirajaus*. Kokoelma sisältää 94 lyhyttä kirjoitelmaa, jotka käsittelevät mitä

moninaisimpia teemoja. Kaikki ne kuitenkin tavalla tai toisella liittyvät kieleen, erityisesti suomen kieleen ja sen käyttöön.

Lyytikäisen teos on luonteeltaan hyvin persoonallinen. Siinä lähdetään usein liikkeelle jostakin ajankohtaisesta havainnos-

ta, joka kirvoittaa tavallisimmin noin puolentoista sivun mittaisen pakinan. Kirjoituksen suppeus johtuu tietenkin osaksi alkupe-
räisestä julkaisutavasta, mutta lienee myös yhteydessä siihen, ettei tekijä ole varsinaisesti tutkija. Nykypolven maallikkoluki-
joista kaikki tuskin jaksaisivat perusteelli-
sempiin kirjoitelmiin tutustuakaan.

Bikinirajaus on siis sangen kaukana sellaisista aikoinaan suosituista artikkeliko-
koelmista, joita esimerkiksi Y. H. Toivonen ja Martti Rapola julkaisivat suurta yleisöä varten tutkielmistaan. Pituudeltaan Lyytikäisen pakinat ovat lähempänä 1960-luvun Kielivartio-kokoelmissa ilmestyneitä ja Terho Itkosen 1980-luvulla julkaisemia »kielikolkkia», mutta yleissävyltään *Bikinirajaus* poikkeaa kyseisistä kokoelmista tuntuvasti.

Toisin kuin »kielivartioissa» ja »kielikolkissa» Lyytikäisen pakinoissa tarkaste-
lun kohteena useimmiten on jokin muu kie-
len seikka kuin kielivirhe tai oikeakielisyyden loukkaus. Sellaisten suhteen Lyytikäinen onkin hyvin ymmärtäväinen, salliipa niitä toisinaan itselleenkin.

Kirjansa alkuluvussa tekijä ottaa pu-
heeksi niin vaikean ongelman kuin kysy-
myksen ihmiskielen alkuperästä. Lähtökoh-
tanaan Mikko Korhosen postuumi teos *Kie-
len synty* hän keskittyy erityisesti kitapur-
jeen merkitykseen ihmisen ja ihmiskielen
kehityksessä. Maallikoita kiinnostavat ehkä vielä useammin kysymykset siitä, montako
sanaa on suomen kielessä ja mikä on maa-
ilman vanhin kieli. Lyytikäinen omistaa
kummallekin aiheelle pakinan, jossa osoit-
taa vastaamisen tietenkin mahdottomaksi.

Monet kirjoitelmat selvittävät sanojen
alkuperää ja kehitystä. Käsiteltävänä ovat
esimerkiksi *Suomi* ja *Häme*, *ystävä* ja *per-
kele*, eräissä artikkeleissa useatkin saman
käsitepiirin ilmaukset, kuten jouluun liitty-
vät sanat tai sotilasarvojen nimitykset.

Joistakin sanoista tekijä saa kimmok-

keen kielenilmiöiden yleisempään käsitte-
lyyn: *biisi* (vrt. engl. *piece*) käy näytteeksi
hyperkorrektista ilmauksesta, ja *bikini-
rajaus* johdattaa eufemismien piiriin. Ylei-
sempääkin merkitystä on myös miehek-
källä kannanotolla sanojen *neekeri* ja *mus-
talainen* käyttökelpoisuuden puolesta.

Erityisen hanakasti Lyytikäinen tarttuu
byrokratian kielenkäyttöön, etenkin kouke-
roisiin ja hämääviin termeihin. Virkakielen
selkeyttämisessä on tosin saatu viime vuo-
sikymmeninä paljon hyvää aikaan, mutta
työmaata näkyy yhä riittävän. Eipä tahtoisi
hevin uskoa, että kulttuuritoimisto on Van-
taalla hiljattain nimetty »vapaa-ajan kes-
kuksen kulttuuritoimen tulosityksiköksi» tai
että koulusuunnittelija on keksinyt polyse-
mian pelossa nimittää luokkaa »perusope-
tustilaksi (POT)» ja »perusopetusryhmäk-
si (POR)».

Tavallista herkemmin näyttävät Lyyti-
käisen hampaisiin joutuvan myös englan-
tia suosivat kielenkäyttäjät, mainosväki etu-
nenässä. Kaukana on järkikulta, kun mai-
toa pitää sanoa »milkiksi» tai kuherruskuu-
kautta »honeymooniksi». Moni muukin
kuin tekijä iloitsee siitä, että Helsingin kes-
kustaa pilaava »City-Center» tunnetaan
paljon paremmin Makkaratalona.

Esiteltävä teos tarjoaa lukijalle runsaasti
tietoa ja kannanottoja nokkelasti esitettyi-
nä. Reunahuomautuksiinkin se kyllä antaa
aihetta. Omasta puolestani en ole valmis
uskomaan esimerkiksi sitä, että Helsingin
seudulla havaittu taipumus ääntää *ä* kovin
takaisena olisi savolaista perua. Savolaiset
eivät toki sano *paa*, *saa* (pro *pää*, *sää*) vaan
piä, *siä*, eikä myöskään lyhyt *ä* sekaannu
a:han: *täkit* ja *takit* pysyvät erossa.

Rohkealta tuntuu arvio, että sana *rätti*
olisi kohoamassa asialliseksi kankaan nimi-
tykseksi. Vaikka tekstiilialan väkikin joskus
puhuu räteistä, niin jonkinlaisesta leikitte-
lystä lienee aina kysymys.

Lyytikäinen väittää, että painomustetta

sietämätön v-alkuinen sana kuuluisi jo lähes kaikkien lapsiperheiden kielenkäyttöön. Leimautunenko tekopyhäksi vai ahdistuneeksi (vrt. s. 46), kun arvelen tekijän melkoisesti liioittelevan? Vai lienenkö jo vallan muumioitunut, kun en edes tajua, että sanassa *nainen* on »avoimen seksuaalinen sävy» (vrt. s. 219).

Omistusliitteiden käytön väheneminen ei järkytä Lyytikäistä hiukkaakaan. Hän lohduttaa surijoita sillä, että »jäljettömiin possessiivisuffiksi ei toki kirjakielestä kaatoa. *Nähdäkseni; Hän sanoi tietävänsä; Olin putoamaisillani* ja eräät muut umpikirjakieliset rakenteet saavat aina omistusliitteen» (s. 53). Tuskinpa mainitunlaisia tapauksia on aiheellista pitää »umpikirjakielisinä», saati sellaisia kuin *mielestäni, omasta puolestaan, kaaduin selälleni, makuullaan, polvillaan, riemuissaan, vihoissaan* jne., joita jokapäiväisessä puheessakin yleisesti viljellään.

Erheellinen on se Mati Hintiin nojaava väite, että suomen *vaihtua, ryöstäytyä* -tyyppiä vastaava viron refleksiivinen verbityyppi olisi neuvostovallan peruja. Ryhtyihän Johannes Aavik jo vuodesta 1905 lähtien määrätietoisesti istuttamaan kyseisenlaisia verbejä viroon. Venäjän kielellä voi kyllä olla osuutta niiden käytön lisääntymiseen.

Erkki Lyytikäinen kirjoittaa luistavasti, lyhyitä virkkeitä suosien ja keveästi jaksoitellen. Enimmäkseen hän pysyttelee normaalin asiatyylin linjoilla, vaikka joskus »brassailee» eteläsuomalaisen arkikielen rennoilla ilmauksilla. Pakinoissa ne voivat piristääkin. Hyödyttömiä poikkeamia normeista ovat kuitenkin esim. »kummatkin» pro *kumpikin*, »loppu» pro *lopussa*. Ei tällaisia onneksi kuitenkaan taajassa ole. ■

PAAVO PULKKINEN

Tiedepolku 4 C 14, 40720 Jyväskylä

OIKAISU

Viime numerossa esiteltiin Minna Sunin ja Eija Aallon toimittama Korkeakoulujen kielikeskuksen julkaisu, jonka bibliografisiin tietoihin oli pujah-
tanut virhe. Kirjan oikea nimi on *Suuntaa suomenopetukseen — tuntumaa tutkimukseen*. Toimitus pahoittelee vahinkoa.